

పాము పాట

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి

ప్రతులు ౧౦౦౦

మొదటికూర్పు

వెల : 1-0-0

మన్మథ

1955

వరలక్ష్మీ ముద్రాశాల, విజయవాడ-2

గౌ|| బెజవాడ గోపాలరెడ్డికి

నీ పెండ్లి సర్వ మంకితమును జేసితి
గోపాలోదాహరణమ్మును
నీ ప్రధాన మంత్రిత్వ
శ్రీ పరిణత శుభ వేళను
ఈ పాముపాట నిచ్చెద
దీపిత సంగీతకృతిని
ఆ రవీంద్రు శిష్యత్వము
నా రవీంద్రు తారముగా
తెనుగు చేసి యందిచ్చితి
పునుగుతోడి తిలకమువలె
వంగకవి జగచ్చంద్రుని
సంగీతాత్మయుం బోలెం దె
లుంగు కవి జగచ్చంద్రుని
సంగీతాత్మయు నీయెడ
నంగీకృతి నెఱపెనోయి!
భృంగీ మధురావంబుల

పాముపాట

(సంగీత రూపకము)

తొలి రంగము

స్థలము:- ఒకవీధి. ఒకగ్రామములో

త్రైలోక్యసుందరి:

నీ వెవ్వ రని నన్ను నెలతలారా! మీరు
గుమికూడి యడిగెదరు గుసగుసలు పోయెదరు
కాంతిమాసిన రాచకన్నెలా తోచెడిని
వింతగా మెయినిండ వెలిబూది పూసినది
ఒక్కపాముల బుట్ట నొత్తి నెత్తినబెట్టి
సారబుద్ధి లేకుండ తిరుగుచుండె నటంచు
నావంక గనుగొంచు నళినాక్షి యొక్కర్తు

మడచి క్రిఁబెదవి వమ్మతిలేక విరిచెడిసి
నీళ్ళుసండిన కడవ నెలత యొక్కతె చంక
నిడికొని నావంక నెకసక్కెముగఁ జూచు
అంగనామణి యోర్తు రింగుబుహారగా
క్రీఁగంటనను తిరస్కృతిమీఁ గాంచెడిసి
అకట మీ రనుకొన్నయట్లుగా కానమ్మ
ఆదరమ్మున విందు రా యోసి చెప్పెదను
సౌరాష్ట్రదేశంబు చానలారా! మాది
ఆరాజు నాతండ్రి యతడు రత్నాంగదుడు
నాతల్లి నాతండ్రి నన్నుదిగ నిచ్చిరా
చేతులందుంచి పెంచిరె పైడిబొమ్మగా
అల్లారుముద్దుగా నారీతి పెంచబడి
తల్లులారా! యిట్టి దశపొందితిని నేడు
ఎవ్వారికేనాటి కేది వ్రాసెనొవిధి
ఎవ్వరికైన తానెట్లుగా తెలియునే!

నాగమ్మ:

(పాట)

నమ్మటానికి వీలులేదమ్మా ॥నీమాట॥

నమ్మకము కలిగించలేదమ్మా
కొమ్మయెచ్చటనైన క్షోణిపతికూతురిటు
దిమ్మరై దేశాల తిరుగుచుండుట కలదె? ॥నమ్మటానికి॥

లక్ష్మమ్మ:

చాప చెడినదుగాని చదరయా గదవమ్మ
ఈపగిది రాచవారింటి యాఁడుదియాన ॥నమ్మటానికి॥

త్రైలోక్యసుందరి:

తొలినుండి తుదిదాక తోయజేక్షణలారఁ
కలరూపు వినియప్డు కాదనవలెగాని
మొదలుపెట్టకమున్నె మది నమ్మకము మాకు
కుదురలే దనుట మీకును న్యాయ మగునమ్మ?

నాగమ్మ:

వినెదము తుదిదాక వినిపింపు మమ్మా!
కనెదము నీమాట కల్లయో నిజమో;
బుట్టలోపల పాము పట్టి తెచ్చితివి

ఎట్టులో నమ్మ్రుట యెరుగరాదయ్యో
అయిన చెప్పగనైన యవియెల్ల చెప్పు
మానవతుల్ మీరు మాటాడవలదు

త్రైలోక్య సుందరి:

ఇవ్వురులోపల సన్నయీనె తోచినయట్లు
కవురు నామెయి వింతకాంతి తోచినదమ్మ
లేమావి పూచినలీల నాకనుతుదఱ
లేమలారా! పిసాళించనే జిగులతో
అదిచూచి నా తండ్రి అంబుజేక్షణలార!
మదినెంచె నొక రాకుమారున కీయంగ

నాగమ్మ:

(పాట)

సొగసుల సొగసుల పలుకుల
సొగటాలాడకు బాలా;
కతయేమో తొందరగా చెప్పుము
నతాలకావలి రమాహేలా ॥సొగసు॥

త్రైలోక్యసుందరి:

కాశ్మీరదేశాన కనకాపురం బేలు
ధర్మాంగదుం డన్న ధారుణీనాయకుడు
సరగ తత్పుత్రునకును సంబంధమును వెదుక
ధరణిదేవతలు నా తండ్రి దగ్గర వచ్చి
ననుజూచి సర్వలక్షణములు నాకు
అతనికి సరిపోయె నని నన్ను నడుగ
ధర్మాంగదుడు మహాధర్మాత్ముం డనుమాట
అందరు నెఱిగినదే దాన నాతండ్రి
నన్నిత్తు నని చెప్పినా డమ్మ సతులార!
కన్నులందున సిగ్గు కలుగంగా నను జూచి.

లక్ష్మమ్మ:

అంత రాజు కోడలవా ?
ఇంతీ యీదశ యేమిటి?
పుంతలు పుట్టల గుట్టల
పురుగు పుట్ర మోసెదవే

త్రైలోక్యసుందరి:

అంత రాజు కోడలనై
అంత రాజుకూతురనై
ఇంతీ నీ వన్నట్టుల
యీ దశ పట్టినది నాకు

నాగమ్మ:

తరువాత జరిగినదాని చెప్పగదె
సరె యిత్తునన్నాడు జనకుండు నిన్న
అతని ముక్కు మొగమ్ము నరయకుండగనె
అతనిపై వలపు నీ కంకురించినది

త్రైలోక్యసుందరి:

తరువాత నే నాట జరుగని పోకడల్
జరిగెనే నాతల్లి జరిగె నెన్నో కథలు
తరలి వచ్చిరని వందలమంది పెండ్లి వా
రరుణాయుతేక్షణాలార సాగర మట్లు

అసలు పెండ్లికుమారు డరుదెంచనేలేదు
నుసలక వా రన్నమాట లబ్బుర మయ్యె
వారింటిలో కానువాఋత లేదంట
ఔర పెండ్లికుమారు డరుదెంచు టన్నది
కత్తికి మరి బాసికము కట్టినారమ్మ
పైడి కత్తికి తలంబ్రాలు పోసితి నమ్మ
కత్తికే మాతండ్రి కాళులు గడిగెను
కత్తికే మాతండ్రి కట్నాలు చదివించె
ఆనాడు నాబ్రతు కయ్యెయో నగుబాట్ల
కైనదే నా తల్లులార! యేమని చెప్ప

నాగమ్మ :
(పాట)

అబ్బురము లేదమ్మ యిందూ - పెండ్లిండ్లు
ఆరీతి జరుగు నందందూ
మాయూరి రాచకుమారైకి పెళ్లి జరిగె
నా యమ్మమగడు యోధానుయోధుడు సువ్వె! ॥అబ్బు॥

లక్ష్మమ్మ :

అట్లే నీ మగడుకూడ
నధికుండై యుండవలయు
గట్లు పొంగునది విధాన
కాల్వలు కట్టెదవుగాని

నాగమ్మ :

చెప్పదలచినయట్టి కథయంతా
చెప్పనీయుం డమ్మ చెలు లంతా
ఎప్పటప్పటి కడ్డమైనంతా
తప్పిపోదుము వినగ నీ వింతా!

త్రైలోక్యసుందరి :

అత్తవారింటికే నరిగినా నాపైని
అత్తమామలు నన్ను ఆదరించినరీతి
చిత్తమం దిపుడైన చింతజేసితినేని
అత్త మిల్లెడు మోహానానంద వీచికలుం

అంత బ్రహ్మానందమయ్యె నా మగవాడు
సుంత చూచుటకైన చూడగా రాడయ్యె
అతనిమాట గృహాన నన్నవారే లేరు
కులపక్షి యతని ననుకొన్నవారే లేరు
ఎవరైన ననుజూచి యేమనుకొందురో
ఔర నాభర్త యెడసి యెట్లు అడుగుదు
పడతులారా! ముళ్ళపై నున్నయట్లయ్యె
గడియ యుగమ్ముగా గడచె నా ప్రొద్దెల్ల
ఎంత దీర్ఘముగాగ నెసలారె నాకోర్కె
అంతగా ప్రొద్దు వాటాకు నీడలుసాగె
ప్రొద్దుగ్రుంకిన యంత ముస్తాబు చేసికొని
ముద్దియలార! నే మురియుచుంటిగదమ్మ.

నాగమ్మ:

(పాట)

ఏమేమీ నగలే — ఓ రాచకన్నె
ఏమీ తాల్చితివే
మీ రాచనారీ — నగలెల్ల

మేలూగా చెప్పవే — వినుటకును
నా చెవులూ నారీ — పొంచుకొని
నారాచములుగా — నిలచినవి — ॥ఏమేమి నగలే॥

నాగమ్మ :

రాచవారి కేమమ్మా — నగలవి
తోచినన్ని కలవమ్మా — ఎచ్చట నెది
చూచినంత చాలునుగద — నిముసములో
సొమ్ములు చేయించుకొంద్రు ॥రాచవారి కేమమ్మా॥

త్రైలోక్య సుందరి :

రత్నాలు చెక్కిన రాగిడీ శశిపూవు
చేర్పుచెక్కబొట్టుతో చెన్నొందు శశివంక
పాపటబంతీలు బవిరెయా చెవిపూవు
దుద్దులు జమకాలు మద్దికాయలు రాళ్ళు
చిమ్మటి బావిలీల్ చిన్నాగ నీలాలు
కోసల బావిలీల్ కొప్పులగొలుసులు
మీల్ బుటారైకయు మురుగులు గొలుసులు

ముకుడీలు పోచీలు ముందరిగాజులు
బాజు బొందులు మరి బాగైన కడియాలు
గొప్ప కుత్తిగంటు కొసతేరు నడ్డిగలు
నవరత్నహారాలు నవచంద్ర హారాలు
చిలుకల తాళీలు గిలుక సరిపేటలును
పులిగోరు పతకమ్ము వరహాలపేరులు
మేల్మిబంగరుబేరు కారాణిగుళ్ళును
మిరియాలబేకులు నల్లపూసల దండ
సంకుపూసలపేరు సన్న ముత్తెపుపేరు
పద్మాలు దిద్దిన పట్టు తాబొందులును
సింహామధ్యము బోలు చిన్నారి నడుమునకు
నూలు వడ్డాణమ్ము రాలవడ్డాణమ్ము
గంట లొడ్డాణమ్ము క్రాలు వడ్డాణమ్ము
చిలుక వడ్డాణమ్ము జీరు వడ్డాణమ్ము
ఆపైన పాదముల యందో నెలతలార!
అందెలు మువ్వలు అనువైన పిల్లేళ్ళు
పాంజీరులను తొడిగి పావడాలనుబెట్టి
తుమ్మకాయలుపెట్టి తోరమ్ముగా నంత

అడిగినా రసి మీారలవి చెప్పితిసగాని
పడతులారా! అప్వ్రిభావమ్ము నందున
ఇపుడు తోచినయంత యేమందు గుండెలో
పొ్రియ్యు రా జేసిన పొలుపుగా నున్నదే
అంతటి ముస్తాబు వ్యర్థమైపోయెనే
బూదియరాశిలో పోసిన పన్నీరు
నాదైన ముస్తాబుకంటె వాసనగలది

నా గ మ్మ :

ఏమికష్టము వచ్చెనమ్మా - నాతల్లి
నీ మనసులో నింత నెగులు నెకొ్కనుటకై - ఏమి

త్రైలోక్య సుందరి :

రెండుజాములు దాటి రే నందఱును నిద్ర
పండుకొన్నారు నాభర్త జాడయె లేదు
అపుడు సిగ్గున నిద్రపోనా - సతులార!
అత్తమామల నడుగునా!
ఇదిఒఱకు నాభర్త నేజూచి యున్నచో

నాకర్మ మనుకొందుగానీ - పూర్వమ్ము
అతని చూడక యుంటచేతా - పగ తెల్ల
అతనిపాడయే లేనిచేతా - ఎవ్వరునూ
అతనిడూసే లేనిచేతా - మనసులో
ఆందోళనము గల్గి యర్ధరాత్రము వేళ
అత్తమామల లేపినానూ సతులార!
ఆత్మ భర్తను అడిగినానూ.

లక్ష్మమ్మ:

దొంగపెళ్ళి చేసినారో
తోయజాక్షి నీకు వారు
అంగజాతు ములికివంటి
అంగనా శిరోమణికిని

నాగమ్మ:

ఏమన్నా రేమన్నా
రేమన్నా రమ్మా?

త్రైలోక్యసుందరి:

అడుగరాని దాని నడిగినట్టుగ నేను
ఒకరి మొగము చూచు చొకరు నిలువబడిరి
మెలతలార! యింట మేలుకనియ యుండి
గలతలేక దాసు లచట నచట నక్కి
అపుడు నా కపనమ్మకము కలిగనే
అంతలోపల కోప మరుదెంచెనే
కత్తికి బాసికము కట్టించినారూ
ఉత్తమాటలు చెప్పి ఉరిబెట్టినారూ
రేపు మాపని చెప్పి త్రోపెట్ట నేను
మగవాని చూపించి మరి కదలుడంటి

నాగమ్మ:

బలేగా అన్నావు బాలామణీ!
షరే యేమియన్నా రసాధుల్ చెలీ! వారు

త్రైలోక్యసుందరి:

(పాట)

రయంబార నన్ను కంచు కన్నులందు
రాజీవాక్షులారా!
భయంబంది అంతిరాజు అంతిరాణి
పద్మాసాంగలారా!
అయ్యో తల్లి యేమి చెప్పవలయు నమ్మ
అంచూ రాజురాణీ
దయాధీనదృక్కు లంత పలిపి వారు
తెల్లాడిల్లి నారూ.

లక్ష్మమ్మ:

ఇది బాగున్నదిలే
ఇంతీ! నీ పతి చూపక
ఎంతో బాల్లి యెడుపు లేద్పుట
ఇది బాగున్నదిలే

త్రైలోక్యసుందరి:

ఒకగది చూపించి ఉవిదరో నీ భర్త
అక్కడ నున్నా డటంచు చెప్పిరి నాకు
గదిలోని కేగి నల్గడల జూచితిగాని
కదలిక యున్నది కన్పించ దచ్చోట

నాగమ్మ:

మఱల పోయి యడుగకపోయితివా?
మగువా! చూపించుడు నామగని నీనివేషమంద
యంచును ॥మఱల॥
రగడ చేసి యూరెల్లను
రమణీ! చేసిన యన్యాయము
తగునా? ధర్మాంగదరాజువంటి
ధర్మాత్ముల కసి వీధినిబడి ॥మఱలపోయి॥

త్రైలోక్యసుందరి:

అట్టులే చేసియుండెద నేమొ నేను
అధికమ్మె చేసియుండెద నేమొ నేను

ఓ పతివ్రతలార! ఓ తల్లులార!
ఓ భారతీయ ఛాత్రీభద్రలార!
ఇంతలో నా చెవికి నే మూలనోయుండి
వింతయగా నీలగా విసపించె నమ్మా!
ఆ యీల నా గుండెలోయలో దూరాన
కోయిలకూతగా కుసిలించె నమ్మా!
ఆ యీల నా గుండె యంతరాంతరమందు
మ్రోయించె నమ్మ సమ్ముగ్ధ వేణువులు
ఆ యీల నా గుండె యవిసి ముక్కలలోన
హాసించె నమ్మ సంపంగివాసనలు
కడలందు పరికించి కనుగొంటి కనుగొంటి
పడతులారా! నెత్తిపై నున్న యీబుట్ట

నాగమ్మ :

పాముబుస్సులు కొట్ట పతియీలవలె నీకు
వినిపించెనా
ఆపైన నేమైనదే
ఏమైనదో చెప్పవే యెమ్మెలాక్షీ!

త్రైలోక్యసుందరి:

ప్రాణేశ్వరిని వచ్చి పతి కౌగిటంబూను
పగిది నిది పెనవేసి పట్టె నీ భుజగమ్ము
నా గుండెలోన మానవతులారా! భీతి
యే గల్గదాయె నదేమి చిత్రమొగాని

నాగమ్మ:

పూర్వజన్మలో నీ వేమొ
భుజగాంగనవే సుందరీ!
నీకై వెదకుచు నీ మగ డేమొ
నీకై వచ్చెనె సుందరీ!

త్రైలోక్యసుందరి:

మఱి యంతలో నత్తమామలు వచ్చి
తరుణులారా! నన్ను తమ బిడ్డనుం గాంచి
మురిసిపోయిరి భీతి మునిగిపోయిరి దుఃఖ
భరముచే నురిసిపోయిరి జాలిపడినారు

లక్ష్మమ్మ :

పతి యంత నచ్చితే పాముటిల్లాలా!
మరి యిల్లు వదలగా మన్నించితేలా!
పాము మసలకాలలకు పట్టుపాన్పులు తగవా?
కామినీ కొండలును కానలునువలెనో ॥పతియంత॥

త్రైలోక్య సుందరి :

పరాచికము లేలమ్మా భామలార నాతో?

నాగమ్మ :

నవ్వుచు నన్నది కానీ అవ్వాలి కథ చెప్ప వమ్మ
చిలవలు పలవలుగా నో
చెలువ! నీనుకథ నడచెడు — నవ్వుచు నన్నది

త్రైలోక్య సుందరి :

సంతానము లేకపోయి
చింతాక్రాంత మనస్కలు

ఎంతో యారాటం పడి
ఇంతులార! పరితపింప
కొన్నాళ్ళకు మా యత్తకు
సన్న సన్న గర్భం బా
చిన్నెలు కనిపించె మామ
మిన్నుముట్టి మురిసిపోవ
నవమాసంబులు నిండిన
నాగరాజు లుదయించిరి
అబ్బబ్బా రాజు రాణి
గుబ్బిస లాడుచు నుండగ
ఇదియేమి చిత్రమే ఇదియేమి కర్మమే ?
తొలుత గర్భములోన మెలికలై తిరిగెనే
అదవ పాముని త్రోయ నాగదే మనసులో
ఇదియేమి కడుపుతీపెంతటి కాంతురో!

నాగమ్మ:
(పాట)

కడుపు తీపంతే నమ్మా!
కడుపు తీపంతేలే
రాయిగాని రప్పగాని
రమణీ కడుపున బుట్టిన
బ్రతుకులోని పరమార్థము పడసిన యట్లేయుండును.
॥కడుపుతీపం॥

లక్ష్మమ్మ:

ఊరు ఊరంతటను గుప్పు మనలేదా?
పాము పుట్టిన దంచు పడతిరో యప్పుడు
అది యెట్లు దాచిరే యంభోజనేత్రా!
నీ కెట్లు తెలియలేదే? కోమలాంగీ!

త్రైలోక్యసుందరి:

వారి మంత్రి యున్నాడొక డొరా యొక
ఊరిలోన కిక్కురు మన లే దొక్కడు తెలిసె నేస

అంత కప్పిపుచ్చినారె యీ వార్తను నగరిలోన
అంతకు మా మామగారి యౌదార్యము కారణమై

నాగమ్మ :
(పాట)

పాము పుట్టిన దనుట సరియే బాలా!
పామునకు పెండ్లెట్లు చేశారే?
ఆ మామ పొగడలే కస్తు పిస్తు య్యేవు
ఏమిపని యిది చెప్పవే — మగ డన్న
నీ మక్కువే చిత్రమే!

త్రైలోక్యసుందరి :

త్రికాలవేదులు బ్రాహ్మణు లంతట
భుజంగపతి జాతకమును చూచిరి
వివాహ మాతనికిని చేసినచో
మనుష్యు డగు నని చెప్పినార లట
సౌరాష్ట్రదేశంపు ధర్మనాథు కూతురు
త్రైలోక్యసుందరీ తా భార్య యగు నని

ఆయమ్మ యీ పాము నొదలం దాల్చికొని
వేయి క్షేత్రములలో విహరింపఁబోవు నని
ఒకచోట నీ పాము రాజకుమారుడై
సకియయు నతడును సౌఖ్య మందెద రని
అని చెప్పినా రటే యీ బ్రహ్మవేత్తలు
అన్నా రనుచు చెప్పి ర త్తమామలును

లక్ష్మమ్మ :

ని న్నేదో యనుకొంటిమి
అన్నా! క్షమియింప వమ్మ
ఇ న్నాథుని కైకొని చని
ఎన్ని క్షేత్రముల కేగితొ

త్రైలోక్యసుందరి :

(పాట)

ఆశీర్వదించు డమ్మా! నను మీరు ఆశీర్వదించు డమ్మా!!
సౌభాగ్యవతులైన సతులదీవనలతో

సాధ్యమ్ముకాని దే మమ్మా సతులారా!
ఆశీర్వదించు డమ్మా!

ఇద్దరు:

బ్రాహ్మణులే అట్లాడిన పడతీ నీ వాక వేల్పువు
భగవంతుని యుద్దేశ్యమె ముగుదా అట్లున్నదికన
మాదీవన లేమి కొఅత
మగువా క్షేత్రము లేగుమా
చిలువరాజు మానవునిగ
చేసికొనవె మాయమ్మా!
సెల విప్పింపవె నాకును
చెలువా మము మఱచిపోకు

పాము పాట

(సంగీత రూపకము)

మలి రంగము

స్థలము:- ఒక అడవి

త్రైలోక్యసుందరి:

నలినాక్షు లందఱును నను వదలి చనినారు
కలిసి బంధుగులట్లు పలుకరించనివారు
ఎన్నెన్ని క్షేత్రమ్ము లేగితినొ యీవఱకు
చిన్న నా స్వామికి చిలువరూపము పోదు
బుట్టలోపలి స్వామి బుస కొట్టుచున్నాడు
అట్టె యాకలివేయు ననుకొందు నీయనకు
ఏ యింట నైన పాలిప్పించు డని నేను

పోయి తప్పక యమునఁగఁబోయి నీ పాటికిని
బుట్టదింపితి గాలి పోసికోనయ్యా!
బెట్టుసేయకు పడగ విప్పి లేవయ్యా!
అదిగో; అదే స్వామి యదియె వద్దన్నా నా
కదియఁబడి కంఠమ్ము కౌగిలించగఁబోకు
పాదిగొంచు బుగ్గపై ముద్దు లిడునట్లుగా
ఇరునాల్క లాపించి యీల వేయఁగఁబోకు
ఎవరైన చూచి పోయెద రయ్యా నా స్వామి!
సొరింత నీ పాపజాతికి సరిపోయె
అదిగో అల్లంతనో అంతటి కోపమ్ము
ఒదిగి పోయినట్టు లూరకయె వ్రాలెదవు
పామైన నీతోనె బ్రతుకలే కున్నాను
ప్రభు రాచబిడ్డవై బ్రతుక నేత్తువె నీవు
నలుసంతమాట యన్నా నని కోపమొ
కులకాంత యింత మాత్రముకూడ ననరాదొ
ప్రభు! నీకు యిష్టమ్ము వచ్చినట్లే యుందు
చీమంత యనరాదొ చిలువరాజును నిన్ను
నవ్వుచు నన్నాను నాగరాజా! అంత

నాకుమాత్రము ప్రేమ లేకపోయెనే స్వామి!
ఇదిగో! కోపము పోయినది యిప్పుడు నీకును
కదలించెదవు సన్నగా ఫణాబింబమ్మును
ఓ నాగరాజా: నవ్వించకోయ్
తలపై పడగవిప్పి తగ రాగిడీవోలె
అప్పళించెదగా స్వామి అది చాలులేవోయ్
ఓ నాగరాజా! కుసిలించకోయ్
పారాడి కురులపై పాపటబిళ్ళగా
నాసట్టగాలెదు స్వామి దూసికిల్లవోయ్
ఓ నాగరాజా! ఇది చాలులేవోయ్
నడుమునకు చుట్టుకొని నగల యొడ్డాణమ్ముగ
జిగిజీవలెక పడగవిప్పి నను చూచెదవు
ఓ నాగరాజా! వదలించవోయ్
ఎవరో వచ్చెదరయ్యా!
వదలవయ్యా నా స్వామి
ఎవరో వచ్చెడివారలు ఋషులవోలె కనిపింతురు
తగిలి నీవు మానవు దపుటకు
దారి యేదో చెప్పెదరేమొ! ॥ఎవరోవచ్చెదరయ్యా॥

(ఒక ఋషి ప్రవేశము)

త్రైలోక్యసుందరి:

నమస్కార మయ్యా స్వామి నలినసూతి సమతేజా!
నమస్కార మయ్యా శోకజలధిమగ్న సురభూజా!

ఋషి:

(కీర్తన)

ఒంటిగా నీ యడవి నేగెదవూ ఓ యందకత్తె!
వెంటనే యెవ్వరైన లేరమ్మా?
కంటి కచ్చెరవోలె కనిపించెదవు నీవు
దంట ఒక్కతెవు కాంతాలమ్ముల్లం దేగ ॥ఒంటిగా॥
ఎవరమ్మ నీవు మీ యింటియాయన యెవరు?
నవలామణీ నీవు నాగకన్యక వేమొ ॥ఒంటిగా॥

త్రైలోక్యసుందరి:

ఓ మహాఋషి రాజ! యురగకన్యను గాను
స్వామి సౌరాష్ట్ర భూజానికూతుర నయ్యా

ఒంటిగా నీ యడవి తిరిగెదనూ! నా భర్త
కంటివా యీ భుజంగము రాజుగానూ
ఇతని జాతకములో నితనికి భార్యనై
ఇతనిని మనిషిగా నేను చేసెద నంట.
ఒంటిగా ఈ కాన నేనూ తిరిగెదను
జంటగా పతిచేసికోనూ

ఋషి:

లోలాక్షి నీవు త్రైలోక్యసుందరి వగుదు
వీలాగు పాముకై యెత్తంగ నొకజన్మ

త్రైలోక్య సుందరి:

ఓ త్రికాల వేదీ! ఋషిపతీ!
ఓ యథార్థవాదీ! ఋషిపతీ!
నా పురాకృతమ్మూ! ఓ ప్రభు
ఓపరాని దెట్లూ? ఓ ప్రభు
నీ పదాంబుజములా వ్రాలెద
ఆపవే యఘమ్మూ! ఋషిపతి ॥ఓ త్రికాల వేదీ॥

(కాళ్ళపై బడును)

ఋషి :

ఓ కాంత నీమీద నుదయించె జాలి
ఇంత లేవగదమ్మ ఈ కాళ్ళు వదలి
నిన్ను నీభర్తను నెలత స్వర్గమున
మున్ను శపియించెనే మునియొక్కరుండు
అతడు శాంతించియో యతివరో తుదకు
అతివ శాపాంతమ్మునాడె యీ పగిది.

త్రైలోక్యసుందరి :
(కీర్తన)

అదియేమి దోసగూ మహాసికోపా
స్పదమైన దోసగూ తెలియగ పలుకు స్వామి –
అదయేమిదోసగూ
తొలిజన్మలోన బుద్ధులు లేవెమాకూ మహానిజనా
ఫలియుందు భక్తిలోపము పొందుటకునూ –
అదియేమి దోసగూ

ఋషి:

నీ తప్పు లేదమ్మ నెలతరో యందులో
ముగుద నీ భర్త కాముకత కారణ మంచు
మున్ను గంధర్వులే ముగుద మీ రిద్దఱును
ఎన్నంగ నీభర్త యెంతయో గాయకుడు
సంగీత విషయమున చాన నీ భర్తకును
శృంగియు న్నే రొప్పు ఋషికి వివాదంబు
కలిగి నీభర్త యంగన మాసి నోడించి
గెలుపు గర్వమున నా కెలన నుండిన నిన్ను
సభలోన చెక్కిట చానరో ముద్దిడె
సభలోన నందఱు చానరో నవ్వగా
అది చూచి శృంగి కోపాటోపమున రేగి
పొదలలో పామువై పుట్టుమను శపియించె

త్రైలోక్యసుందరి:

పొదలోపలి పాము కాదు
గద నా మగవాడు స్వామి

త్రిదివేశ్వరునంటి రాజ
సదనంబున జన్మించెను.

ఋషి :

స్వర్గములో మీ యిద్దఱి సరసములు ప్రసిద్ధములు
స్వర్గములో మీ యిద్దఱి వలపులును ప్రసిద్ధములు
వినను నీ వినయమ్మును నందము పాతివ్రత్యమ్ము
మానసమున నందఱకును మన్నన కలిగించిన యువి
పొలతి ఋషీశ్వర పాదాంభోజమ్ములపై వ్రాలితి
లలితములౌ పలుకులతో లాలనగా బ్రతిమాలితి
ఆ ఋషి కోపమ్ముడిగి దుగాత్మా! నను క్షమియించితి
ధారుణి నాథుని మణిగృహధాత్రి పుట్టుము మని చెప్పెను
నీ వప్పుడు మునిరాట్పద నీరజాతములు వదలక
నీవు నచట జన్మించగ నిన్ను బెట్టుము మని కోరితి
నిన్ను పతివ్రత గన్గొని నీరజాత నిభృతాక్షి
నీ వీ గతి భర్త బ్రతుకు నర్మించగ ముని యాడెను

త్రైలోక్యసుందరి :

మునీంద్రచంద్ర! యెన్నితీర్థములను మున్గినానో

ఫణీంద్రరూప మితసుగాని పాయునట్లు లేదే
మునీంద్రుడైన శృంగిమాట మోసమేమో యోప్రభూ!
కడగి కనులనీళ్లు తుడువగా వచించె నేమొకో!

ఋషి :

అతనిమాట వమ్ముకాదె యంభోజాయతలోచన
పతిని మనసి చేసికొందు ఫాలామృత కిరణకళా!

త్రైలోక్యసుందరి :
(కీర్తన)

ముని జగత్పతివి! నుతమత - నా తండ్రి నీ
మృదుపదాశ్రితను మునిపతీ!
కృపగనే దొర వటంచు
నపపథమునుండి నేను
ఇపుడె యాశ్రయించినాను ఏలవే మునిపతీ ॥ముని॥
ఎన్నినదుల గ్రుంకినానో
యెఱుగ నయ్య మౌనిరాజ!
నిన్ను వదలి దిక్కు లేదు నిలుపవే మునిపతీ ॥ముని॥

ఋషి :

కాలము పండగవలెనే కాశ్యప్రయత్నాలు ఫలియించగ
కాలాహి నరుం డగుటకు కాలగభుస దయ కావలె
ఇచటికి నొక యామడలో నెసగు బ్రహ్మగుండ మనుచ
ప్రచిత మహాసుకృతమ్ముల పాదైన మహాక్షేత్రము
శివుడు పూర్వ మచట తపసుచేసి కాలకూటవహ్ని
కవురు కుత్తుకందు నిలిపె కంజాత సుధాలోచనా!
అచట బ్రహ్మగుండమందు అహిరాజును మునిగింపుము
పగను రాజపురుషు డట్లు బయటవచ్చు నీ పురుషుడు
(కనిపించకుండ పోవును)

త్రైలోక్యసుందరి :

ఇంతలో కనిపితు రింతలో కనిపించ
రెంతో తేజశ్శాలు రీ మహాఋషులు
కాలుమ్మ పంట యాకాశమందిన యట్లు
శాలీన నవజటా సస్యమంజరులు
నా కష్టములు మానసనాథకృపామతి

క్షేత్రమ్ములో పంటచేసి కొగ్గినవి
నాహిం శాపాంత దినము లాసన్నమై
వినాశన మితిజల్లించగాబడియె
పాములుసంత భాప్ర కమ్ములూమరి
కాము భాపమునకు ఖను కాటచేస
గంధరు డైయుంత కాము కాడగోటచే
మంధదమ్మగ పాముమాదిరియయ్యె
వికాసపములర్థ మహితమ్మకాగదా
ఆబుద్ధి కామేను రనుకూలమైనట్లు

పాము పాట

(సంగీత రూపకము)

మూఁడవ రంగము

స్థలము:— ఒక శివాలయముముందు - బ్రహ్మగుండము.

త్రైలోక్యసుందరి:

ఇదె యెట్టయెదురుగా హృదయమ్ములో నున్న
భక్తిభావమ్ము రూపమ్ము కట్టినయట్లు
కనిపించెడు త్రిశూలకాంతిచే నాకాశ
ఘనమార్గ మిది మూఁడుగా చీలినట్లు

కొందరు భక్తులు:

(కీర్తన)

శివగిరిచాప విభో! విభో విభో!
శివగిరిచాప విభో!

కనక భూమిధర కమ్రచాప ధర
కామినీ హృదయాధినాథ! గురు ॥శివగిరిచాప॥
భసితలేప మధురాభిరామ తను
బాలచంద్ర శకలాభిరామ శిర
వారాహీ కృత సేవ దేవగురు! ॥శివగిరిచాప॥
చాముండీ కర తాళ నాట్యపద
జలజమోహనాకార గురు! గురు
శర్వాణీ మధురార్ధభాగ మృదు ॥శివగిరిచాప॥

(ఘంటా నాదములు)

త్రైలోక్య సుందరి :

(కీర్తన)

పాహిమాం శివ శంకర శ్రీకర
మేరు ధరాధర ధర దీనదయాళో!
పాహిమాం

ఘోరదనుజ కాంతార వైశ్వానరా
పారావార గంభీరా పరాత్పర
సారజలధి గంభీర మహేశా ॥పాహిమాం॥

స్వామి నాపతీ! యాకార మీ రీతిగ
సౌరా మూరగా చేయు కృపాకరా!
నీకు చరణభక్తి నిలుపు మహేశా! ॥పాహిమాం॥
ఇది బ్రహ్మ గుండమ్ము ఋషిరాజు చెప్పినది
ఇంకులో నా భర్త నింపు మీరగ ముంప
మానసి యౌనని మహానీయుడు వచించె
శంభో మహాదేవ సత్కృప చూపవే.
భుజగరాజా! నను చూడనీవయ్యా
మునుక లాడక ముందు భుజగరాజా!
ఋషి చెప్పినట్లూ నిజముగా మనిసి వైతే నీవు
నీ మేని తలతలలు నే నింక కనలేను
నీవు నను ప్రేమగా
చుట్టలు వేసికొని సుడిగొను వైఖరుల్
నాకు కరవౌనూ నా స్వామి!
నాగరాజా! నిన్ను నగవోలె ధరియించి
ఇన్నాళ్ళు పార్వతి యేమో యన న్నేను
మన్నా నయ్యా
మనిసి వయ్యెద వంచు మదిలోన నా కోర్కె

యెంత యున్నదో స్వామి అంత దుఃఖము గలదు.
మనసిస్థి వైతే నన్ను మరచిపోయెద నంచు
ఇప్పుడు ననువదలి యెచ్చటి పోలేవు
అప్పుడు నిను నేను నాపగా నె ట్లైను
నిను బ్రహ్మగుండాన నే ముంచ నే ముంచ
అహితోడ నీతోడ నఖిలసీమలయందు
సంచరించెదనూ!
సారిది సిణ మెడలోన సొంపుగా వేసికొని
సొక్కిపోయెదను

నా మేన నీవు సన్నగ ప్రాకుచుండగా
మోసులెత్తిన పసపుతోటవలె నైన
నా మేని పులకలు నాగరాజా! మావి
కొని సంతసంపదు దినములు నా స్వామి!
వెళ్ళిపోయినవి.

ఏమి స్వార్థము నాది ఎన్నాళ్ళు నా స్వామి
పాముగా నుండగావలయు? నట్టులగాదు
బ్రహ్మ గుండములోన పాపరాజా నిన్ను

మునుక లెత్తించు చున్నాను గానించిసిరూపు
పొందవయ్యా! ప్రభూ! పొందవయ్యా!

గంధర్వులు:
(కీర్తన)

అల ప్రజాపతి తొట్టతొలుత — సృజియించె
తొలిపాములను నిరామలతా — అపైన
పక్షులను సృజియించె పైన దీక్షితపాద
మహిమమ్ము వెలయించె మనుజలోకమునందు
క్షితికిని స్వర్గానికిని నిచ్చెనలు కట్టె
తొలిసృష్టి పాములయ్యెగా — నిజముగా
మలిసృష్టి మనుజులయ్యెగా
వితతముగ స్వఃపురీ వీధులందున లేని
సంగీత సాహిత్య సౌందర్య సారస్య నైశాల్య భావంబు
అప్సరస్సంతాన మాలపించెదరో
వితతముగ స్వఃపురీ వీధులందున లేని
శృంగార సామ్రాజ్య సౌభాగ్య సౌహార్ద రాశిక్య భావంబు
సురవిటావళి నిట నుతియింతురో

పాము పాట

(సంగీత రూపకము)

తుది రంగము

స్థలము :— శివాలయము ముందర.

త్రైలోక్య సుందరి :

జలధి మథించిన సమయంబందున
ధన్వంతరి యుదయించిన తెఱగున
హార కిరీట విహార మనోహర
చారుమూర్తి యుదయించెడు నా పతి
వేగుబోక తెలికాంతుల వాగుల
తూరి రేక విరియించిన పొలుపున
తమ్మిపూవు పసి దిమ్మచుట్టునను
క్రమ్మ తేనెపలె కదలెడు నాపతి

చిత్రాంగదుడు:

(ప్రవేశించి)

ఏ ఋషియో శపియించెను
ఏదో యేదో యైనని
ఏదియు జ్ఞాపకము లేదు
ఇపు డిచ్చట నుదయించితి

త్రైలోక్యసుందరి:

కాశ్మీర దేశాధిపతి ధర్మరూపుండు
ధర్మాంగదుండు తత్తనయుడ వీవు

చిత్రాంగదుడు:

కాశ్మీర దేశాధిపతి ధర్మరూపుండు
ధర్మాంగదుండు తత్తనయుడ నేను

త్రైలోక్యసుందరి:

అర్మిలీదేవి మీయమ్మ మహారాణి
నీ పేరు చిత్రాంగదుడు యువరాజవు

చిత్రాంగదుడు:

అశ్మలీదేవి మాయమ్మ మహారాణి
నాపేరు చిత్రాంగదుడు యువరాజను

త్రైలోక్యసుందరి:

సౌరాష్ట్ర దేశ భూజాని రుక్మాంగదుడు
ఆయన కూతురు త్రైలోక్యసుందరి
ఆమె నీ భార్య చిత్రాంగద భూపాల!

చిత్రాంగదుడు:

సౌరాష్ట్ర దేశ భూజాని రుక్మాంగదుడు
ఆయన కూతురు త్రైలోక్యసుందరి
ఆమె నా భార్య నా ఆత్మలో వెలుగు
ఆ నా త్రైలోక్యసుందరి
అంగనామణి యెచట నున్నది?

త్రైలోక్యసుందరి:

ఆ నీ త్రైలోక్యసుందరి
అంగనామణి నేనె స్వామి!

చిత్రాంగదుడు:

మన మిట నెందుల కుంటివిః
మగువా పద పోదము మఱి
మన సీమకు నిది యెచ్చట!

త్రైలోక్యసుందరి:

మన సీమకు మన మేగిన
మనల నమ్మెదరా నమ్మరొ
ఒక పామై పుట్టితి వకట కటా నన్ను నిచ్చి
పెండ్లి చేసినారు కత్తికి బాసికము కట్టి
నిను నానాతీర్థమ్ముల మునిగించితి నిచట నీవు
మానిసిరూపము పొందితి మహీపాల సంతానము

చిత్రాంగదుడు:

(కీర్తన)

ఎంత శ్రమం పడితివే
ఇంతి నను మనిసిగా

సంతరించుకొనగ నాదు
జన్మ సఫల మయ్యెనే ॥ఎంత శ్రమంపడితి వే॥
ఈవు నా బ్రతుకు ఫలము
నీవు నా శిరోమణివె
ఈవ నా యిహము పరము
నీవ నా కోర్కె మూర్తి ॥ఎంత శ్రమంపడితి వే॥
నీ ఫాలము మా ద్రిడెవను
నీ చెక్కిలి చే నొక్కద
అలసిన నీ పాదమ్ములు
ఒలనా వత్తెన చేతుల ॥ఎంత శ్రమంపడితి వే॥

త్రైలోక్య సుందరి:

ఇది పరదేశము స్వామీ ఎవరైనను చూచిపోదు
రింటికి చేరిన యాపై నీ మాటల నాడవచ్చు

చిత్రాంగదుడు:

మనలను నమ్మరంటివి మన మేటికి పోవలె నట
వనములలో కొండలలో మనసిజసుఖముల గాంతము

త్రైలోక్యసుందరి:

తనరార ధర్మ నిధానమ్ము మీ తండ్రి
తనరార ధర్మ నిధానమ్ము మీ తల్లి
కానక కన్న సంతానంబు నీవు
అందులో పామువై యవతరించితివి
నేను పెళ్లి చేయుదు మానిసి నంచు
ఏను వచ్చెద నంచు నెదురు చూచెదరు
ఇంటికి పోవలె నెల్ల రాజ్యంబు
దంటవై పాలింప తగుగదా సుఖము.

చిత్రాంగదుడు:

మనలను వారలు నమ్మవందువును
మగువా! యింటికి పోద మందువును
మనలను నమ్మెడు మార్గ మున్న నే
చనుదెంతును నిశ్చయముగ నింటికి

త్రైలోక్యసుందరి:

నీ వొక గంధర్వుండవు
నిన్ను శపించెను శృంగియను ఋషి

దాసికి పాపమై ధారుణి పుట్టితి
నీ నెలతను నే నను బ్రతికింపగ

చిత్రాంగదుడు:
(కీర్తన)

ఋషి నన్నెందుకు శపించె నే?
హ్మాషీకేశ్వరీ
ఋషు లన్నను నా కెంతొ భావ గౌరవ
మున నెందుకు కోపము వచ్చినదో ॥ఋషి నన్నెందుకు॥
ఆ ఋషి యిప్పుడు కనపించిన చో
చే- క్షమింపు మటంచును నడిగెద ॥ఋషి నన్నెందుకు॥

ఋషి:
(ప్రవేశించి)

త్రైలోక్య సుందరి తరుణీమణీ!
మేల్ మేల్ భర్తను మానసి చేసితివి
అచ్చరల్ నీ కీర్తి నాలపించెదరు

చి త్రాం గ దు డు :

మహాఋషీ! నమస్కారము

అహో ఋషీ! నా తప్పేమిటి?

అహా! మరింక తప్పే యుండిన

మహాత్ములును బిడ్డల క్షమియింపరె

ఋ షి :

ఓయి చిత్రాంగదా! ఓయి గంధర్వ!
నీ యతిలోక సంగీతపాండితి చేత
నన్ను గెల్చితి వయ్య మున్ను స్వర్గమున
కన్ను కానక నన్నగౌరవించితివి
చెలగి నీ యెలనాగ శీలమ్ము చేత
చెలగు నీ వినయమ్ము చేత సప్రాదును
నేను సంతోష మందితి నోయి గంధర్వ!
నీ వింటి కేగుము నీ తల్లి దండ్రు
లీ నీ లతాంగి పాతివ్రత్య మహిమ చే
నిన్ను నమ్మెను రయ్య సితగాన రహస్య
వారాశి! ధాత్రికి రాజవై వెన్నేండ్లు
పాలించెదవు నీవు భార్యయు నీవును
సుఖము నందెదరును సుతుల గాంచెదరు
తరువాత మీరు గంధర్వులై మరల
కడువడి స్వర్గలోకమ్ము చేరెదరు.

(పాముపాట — అయిపోయింది)

చిన్నిమబ్బులు

కన్నె కాటుకకళ్ళు
చిన్నవాఘుని చూచి
కదలు లాడినవేళ
కందళించినవేళ
ఆకాశమధ్యాన అట నొక్క తెలిమబ్బు
మెరుపులా మెరిసిందిలే
వెలుగుతో వొరిసిందిలే.

తొలి చిన్నచూలాలు
కొలసిగ్గు ప్రేమతో
విభుని చూచిన వేళ
విన్నబోయిన వేళ
బఱపుమిన్నులలోన ఒక సీలితెరమబ్బు
సంజలో తారిందిలే.
జాలుగా మూరిందలే,

తొలికాన్పు పసిపాప
సాకనేరని బాల
తెలవోయి పతిఁజూచి
కళవళించినవేళ
తూరుపుకోనలో తొంగలించినమబ్బు
తెగపరుగులెత్తిందిలే
సొగసుల్లు పోయిందిలే.

రచన : 1926

2

చిన్ని తలపు

ముదురాకురాలేటి ముదిమినాళులలోన
తొడిగేటి చిగురాకు పసుపుపొద్దులలోన
ఆకునైనా కానుగా

అయినచో

సోకేది చిరుగాలి నన్ను
మెల్ల, తాకేది మిణుగురుల పొన్న.

మొగిలుకన్నెల గుంపు దగదగని మెరిసేటి
చిగురువన్నెల కాంతిసొగసు సంజలలోన
మొగిలునైనా కానుగా

అయినచో

ఎగిరి యుందును వింటికొనల
మెల్ల, తగిలి యుందును వెల్గుసోనల.

తొలిప్రేమ గుటి చూచు నెలప్రాయపుంగన్నె
తలిరుమెత్తని బేల వలపులో తలపులో
ఊహనైనా కానుగా

అయినచో

వలచేది నను చిన్నచూపు
మెల్ల, కలచేది చిగురాకుతూపు.

రచన : 1926

ఉషస్సు - సంధ్య

ప్రొద్దెక్కకయ చిట్టిబొట్టు పెట్టెడు బాల
మాయ మర్మములేని మంచు చల్లని చూపు
కొసలం దుషఃకన్య కోర చూచింది
పసలం దుషఃకన్య పారువోయింది.

కొడుకు కోడండ్ర మ్రొక్కులు గ్రహించెడి చాన
మాతృమూర్తిక శాంతమధువు లూరెడి కంటి
కొసల సంధ్యాదేవి కోరగించింది
పసల సంధ్యాదేవి భక్తి మోచింది.

రచన : 1926

బానిసలి సముద్రము

బానిసగూడెము సజ్జను
పయోరాశి యెందులకో?
పయోరాశి వీచివాత్య
పరువు విడుట యెందులకో?

4

బానిసతన మొకడు వదలి
బహుచర్చా విషయంబులు
కవనము, దేవుడు, సంఘము
జగత్తు నడిచెడు వ్యవహారంబులు

సాయంవాహ్యాళి యిట్లు
చర్చాలుబ్ధులకును బానిసలకు
రివ్వు మంచు జలధివాత్య
కవ్వించెను వాడివోలె.

అతడు సైనిక ప్రతినిధి
ఎదురులేని హిరణ్యాక్షుడు
నదురులేని కంసరాజు
బెదురులేని దశకంఠుడు

భార్యతోడ వాహ్యాళికి
వచ్చెను పయోరాశివాత్యకు
విచలత్సికతామయ ధూమ్యకు
ప్రతినిధి సతిపై ప్రణయము మొ.

ఒక్క వెఱ్ఱిగాలి వీచి
చిక్క పట్టుకోనీయక
పెళ పెళ నాయము చీరయు
నెగిరెను తెరచాపవోలె.

శాసిసతనమునుగూడ పటా
పటా బ్రద్దలు చేసెడి
ప్రకృతిసిద్ధమైన వాంఛ
పరిమళించె వారి కనుల

అంతట ప్రతినిధి కన్నుల
అగ్గిలేదు బుగ్గిలేదు
ప్రకటన వ్రేలాడు కత్తి
పరపర గొంతులు కోసెను.

పాతిక ముప్పది శవముల
ప్రవహించిన నెత్తురుతో
బుద్ధి వచ్చినట్లు గాలి
సద్దు మణగి యూరకుండె.

గంట గడిచె మబ్బుల నల్లై
గాలి ఘురాగతి వీచెను
కవనము దేవృకు సంఘము జ
గత్తు చర్యాసంగతి సాగెను.

బానిసగూడెము పజ్జను
పయోరాశి యిందులకా?
పయోరాశి వీచి హాత్య
పరువు విడుట యిందులకా?

ఉయ్యాల త్రాళ్ళు

ఇవి యేమి మోపులే
ఇవి యేమి మోపులే
బండ్లపై నెచ్చుటికి బంపింతురే
ఎడ్ల మెడలను గంట
ఎడ్ల కనులను గంత
తెచ్చుటికి తోలుకొని యేగింతురే

అమ్మ, నీ గోల నీ
దక్కినది చెప్పవే
ఎచ్చటికి తోలుకొని యేగింతురే
బండ్లపై నెచ్చటికి బంపింతురే.

మన కేందు కా మాట
మన కేందు కా జోలి
బండ్లపై నెచ్చటికి బంపింతురో

ఊరుకోరా తండ్రి
ఊరుకోరా బాబు
ఎచ్చటికి దోలుకొని యేగింతురో

ఎవరైన విసిపోదు
రెవరైన విసిపోదు
రెచ్చటికి దోలుకొని యేగింతురో
బండ్లపై నెచ్చటికి బంపింతురో.

ఎవరైన విన్నచో
ఎవరైన కన్నచో
కొంపమీదికి వచ్చి కూర్చుందువా

అవి యేమి మోపు లసి
అవి యెటుసు బోవు నసి
అడిగినంతనకూడ నపరాధమా

పెదవి కదిపిన తప్పా
యెదియు నడిగిన తప్పా
కొంపమీదికి వచ్చి కూర్చుండునా
అడిగినంతనకూడ నపరాధమా.

ఉయ్యాల త్రాళ్ళోయి
ఉయ్యాల త్రాళ్ళోయి
కొంపమీదికి వచ్చి కూర్చుండునోయ్
త్రాళ్ళు కట్టలు కట్టి
తరలించుచున్నారు
అడుగు టద్దియుకూడ నపరాధమోయ్

అమ్మవా రుత్సవము
లాపివేశా రోయ్
కొంపమీదికి వచ్చి కూర్చుండునోయ్
అడుగు టద్దియుకూడ నపరాధమోయ్.

అమ్మవా రుత్సవము
లాపివేయుట యేల
అమ్మ మాన్యపు పంట లయిపోయెనా!
ఎడ్ల మెడలను గంట
లేల కట్టిరి తల్లి
ప్రోత దిక్కులయందు ప్రోగించరా!

ఎడ్ల కన్నుల గంత
లేల కట్టిరి కల్లి
అమ్మ మాన్యపు పంట లయిపోయెనా
ప్రోత దిక్కులయందు ప్రోగించరా.

ఎచటి మాన్యపు పంట
లచటనే తిని వేసి
రమ్మ మాన్యపు పంట లయిపోయెనోయ్

ఎడ్ల గంటల ప్రోత
లేమొ పండినయట్లు
ప్రోత దిక్కులయందు ప్రోగింతురోయ్

ఎడ్ల గంతలు కట్టి
యింత తిననీయరోయ్

అమ్మ మాన్యపుపంట లయిపోయెనోయ్
మ్రోత దిక్కులయందు మ్రోగింతురోయ్.

పూజారులునుగూడ
పోవుచున్నారమ్మ
సరి దొంగతన మంత సాగింతురా

వెట్టి నాయకు లెల్ల
వెంట నేగెద రమ్మ
అంత నిర్భయముగా నాడింతురా

అమ్మవా రుత్సవము
లాపియే వేసినా
సరి దొంగతన మింత సాగింతురా
అంత నిర్భయముగా నాడింతురా.

అది యొక్క యెత్తోయి
అది యొక్క యొడుపోయి
సరి దొంగతన మెల్ల సాగింతురోయ్.

అందఱను కట్టుకొని
ఆటలాడెద రోయ్
అంత నిర్భయముగా నాడింతురోయ్

అమ్మవా రుత్సవము
లవి జరుగు చున్నప్లై
సరి దొంగతన మప్లై సాగింతురోయ్
అంత సర్భయముగా నాడింతురోయ్.

ఎడ్ల నా పెదనమ్మ
ఎడ్ల తోలెదనమ్మ
ఎవ రడ్డమయి వత్తురో చూతునే

ఎడ్ల గంటలు విప్పి
ఎడ్ల పొలముల తోలి
ఎల్లరను నదలింపగా పోదునే

అమ్మవా రుత్సవము
లవి మరల జరిగింతు
ఎవ రడ్డమయి వత్తురో చూతునే
ఎల్లరను నదలింపగా పోదునే.

త్రాళ్ళ నడుమ తుపాకి
దాచినా రో తండ్రి
అడ్డ మేగిన కాల్తు రో నాయనా

త్రాళ్ళ నడుమను మందు
దాచినా రో బాబు
అది యింతలో పేలు రో నాయనా

12

పూజారులను త్రోవ
బోసినా రో తండ్రి
అడ్డ మేగిన గాల్లు రో నాయనా
అవి యింకేలోఁ దేల్లు రో నాయనా.

నేను చచ్చిన నేమి
నీ కడుపు చల్లగా
ఉన్న నెప్పటికైన నొడ్డెక్కదా?

ఒకరి తరువాతగా
నొక్కరము మే మెల్ల
అడ్డుపెట్టుచు బండి యాగింతుమే.

ఇపుడు కాకుంటేను
ఏనాటి కైననూ
అమ్మనా రుత్సవము లాడింతుమే
యుదరి ఉయ్యాల త్రాళ్ళూగింతుమే.

రచన : 1938 ఆగస్టు